

HEIKKI
KÄNNÖ

IMIS
HAMARA

WSOY

Heikki Kännö

IHMISHÄMÄRÄ

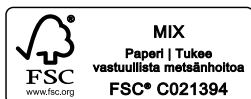
WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

TEKIJÄN KIITOKSET:

Suomen Kulttuurirahasto, Alfred Kordelinin säätiö, Taiteen edistämiskeskus, Turun kaupungin kulttuurilautakunta, Helena Kulmala, Lea Peuronpuro, Anu Syrjänen, Sakari Kännö, Seppo Lahtinen, Riikka Majanen, Henry Lehtonen, Juha Räikkä, Matti Lehtonen, Martti Ollinen, Suomen Wagner-seura, Marko Pyhtilä, Tuula Gundersen, Marjukka Kännö, Liinamaaja Kalsi, Katja Syrjänen, Aleks Talve, Turun tuomiokirkko sekä Sannan työryhmä: Saku Urpo, Jouka Mattila, Roosa Sarajärvi, Vili Halava ja Jenna Väliviita.

LAINAUSTEN KÄÄNNÖKSET:

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ: *Monadologia* (suomentanut Jyrki Siukonen – Gaudeamus, 2011)
MARY SHELLEY: *Frankenstein – Uusi Prometheus* (suomentanut Paavo Lehtonen – Gummerus, 1973)
JOHAN WOLFGANG VON GOETHE: *Värioppi* (suomentanut Pirkko Holmberg – Teos 2019)
JOHAN WOLFGANG VON GOETHE: *Faust I* (käännös tekijän: kirjaan *Runoilija* – Sannakko, 2020)
Ödinin ratsu (toimittanut ja suomentanut Anni Sumari – Like, 2007)
RICHARD WAGNER: *Elämäni* (suomentanut Saila Luoma – Faros, 2016)
RICHARD WAGNER: *Reininkulta* (suomentanut Leena Vallisaari – *Wagneriaani n:o 15*, 2000)
RICHARD WAGNER: *Valkyyria* (suomentanut Leena Vallisaari – *Wagneriaani n:o 10*, 1997)
RICHARD WAGNER: *Siegfried* (suomentaneet Marjukka ja Markku Lulli-Seppälä – *Wagneriaani n:o 11*, 1998)
RICHARD WAGNER: *Jumalten tubo* (suomentanut Leena Vallisaari – *Wagneriaani n:o 14*, 1999)
SUE SCOTT: *Marina Abramović: Between Life and Death* (käännös tekijän: kirjasta *After the revolution: women who transformed contemporary art* – Prestel, 2007)
HEATHER PRINGLE: *Himmlerin suuri suunnitelma – arjalaisen berrakansan etsintä* (suomentaneet Vappu Orlov ja Anna Orlova – Bazar, 2011)
LEWIS CARROLL: *Liisan seikkailut ihmemaailmassa* (suomentanut Anni Swan – Wsoy, 1952)
HUBERT SELBY JR.: *Päätepyysäkki: Brooklyn* (suomentanut Markku Salo – Sannakko, 2010)

Teos ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 2022.

Tämän laitoksen ensimmäinen painos.

© Heikki Kännö ja WSOY 2026
Werner Söderström Osakeyhtiö
Lönnrotinkatu 18 A, 00120 Helsinki
ISBN 978-951-0-53020-7
Painettu EU:ssa

Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut: tuotevastuu@wsoy.fi

*Kirjassa esiintyvät todelliset
taiteilijat sekä heidän taidekäsityksensä
pohjaavat todellisuuteen, mutta ovat
kirjoittajan luomuksia.*

*Omistan tämän kirjan vaimolleni Anulle,
matkakumppanilleni Mebiläistien ensimmäisestä
sivusta Ihmishämärän viimeiseen.*

*”Hyvin valaistu maisema näyttäytyy purppuralasin läpi
kammottavassa valossa. Tällaisen värisävyn voi kuvitella
levittäytyvän maan ja taivaan ylle tuomiopäivänä.”*

— JOHANN WOLFGANG VON GOETHE: *Värioppi*

SISÄLLYS

I KIRJA

SIEGFRIEDIN LINJA	15
HANS OTTERIN TARINA	67
VIHREÄ AINE	209
WAGNERIN TAPAUS	369
WOTANIN RIKOS	429

II KIRJA

LEIBNIZ 2.0	573
FREIAN KOSTO	635
RAGNARÖK	827
NEW YORK	1021

I KIRJA

Siegfriedin linja

1

Tajunnan heräämistä edeltää punaisen valon räpsähdys, jota ennen ei ole mitään ja jonka jälkeen on kaikki.

Vanhan voimalaitoksen tiloihin restauroitu Tate Modern. Tate Modernin raskaiden, ruosteenruskeiden teräspalkkien kannattelema kymmeniin metreihin kohoava halli. Hallia valaiseva alttarimainen, kuin kirkkaita fotonisäveliä toistavan mystisen valoinstrumentin urkupillejä muistuttava ikkunarivi. Ikkunarivin alla tasaisena viisitoista senttiä korkeana, salin koko lattiapinnan kattavana mattona miljoonat savesta käsin muovatut, maalatut ja posliiniksi poltetut auringonkukansiemenet. Auringonkukansiementen päällä kävelevä kiinalainen taiteilija ja ihmisoikeusaktivisti Ai Weiwei, joka astelee mustissa housuissaan ja valkoisessa paidassaan kohti posliinisiemenmatolle asettautuneita, kaikkialta maailmasta saapuneita taiteilijanalkuja. Ai Weiwein kasvoilla on leppoisa ilme, joka säteilee syvää luottamusta siihen, että edes tässä hänen itsensä tuottamassa konstruktiossa kaikki on kohdallaan.

Teoksen nimi on *Auringonkukansiemenet*. Se sisältää sata miljoonaa tuhansien Jingdezhenin käsityöläisten valmistamaa ke-raamista esinettä, joista jokainen on vastaavalla tavalla yksilöllinen, itsenäinen taideteos kuin lumihiihtale ja jotka yhdessä muodostavat massan, jolla ei ole muuta tarkoitusta kuin taide,

aivan kuten Mao Zedongin valtakaudella ihmismassalla ei ollut muuta tarkoitusta kuin Mao, joka yksilöllisyyden lisäksi halusi kieltää taiteen.

Auringonkukansiementen päällä istuvia, kaikkialta maailmasta saapuneita nuoria on sata. Sata nuorta, hymyilevää, innostunutta ihmistä, jotka tietävät olevansa etuoikeutettuja päästessään ihailemansa taiteilijan jalkojen juureen. He istuvat pareittain tai useamman hengen ryhmissä. Osa pitää toisiaan kädestä, jotkut nojautuvat kevyesti toistensa olkiin, mustat ja valkoiset sekä kaikkien näiden ääripäiden väliltä löytyvien sävyjen pigmentoimat lapset, kaikkensukupuoliset ikäryhmät viidestätoista kahteenkymmeneen, ja sitten taiteilija Ai Weiwei seisautuu heidän eteensä ja hieroo kädellään harmaantunutta partaansa. ”Hyvää huomenta”, hän toivottaa, ja saa vastaukseksi äänten sorahduksen. Ai Weiwei hymyilee. Hän laskee kätensä lanteilleen. Nyt hän näyttää nuorten silmissä samalta kuin mustavalkoisessa valokuvasarjassa, jonka he saivat nähtäväkseen edellisenä päivänä. Tuossa teoksessa Ai Weiwei pudottaa katukiveykseen arvokkaan Han-dynastian aikaisen ruukun, joka hajoaa pirstaleiksi hänen jalkoihinsa. Kuvia on kolme. Ensimmäisessä taiteilija pitelee ruukkua käsiensä välissä. Seuraavassa kädet ovat irrottaneet otteensa ja esine on pudonnut polvien korkeudelle. Kolmannessa poltetun saven kappaleet ovat sirottuneet hänen ympärilleen. ”Meidän täytyi rikkoa kaksi ruukkua”, Ai Weiwei kertoi. ”Ensimmäisellä kerralla kamera ei ollut tarpeeksi nopea.” Osa nuorista nauroi, osan silmät kirkastuivat ihmetyksestä. Sitten Ai Weiwei kuvasi teoksensa merkityksen, kuten hän on tehnyt kaikille muillekin esittelemilleen teoksille; taidehistoriasta poimimilleen sekä omilleen.

He ovat kokoontuneet päivittäin jo melkein kahden kauden ajan. Nuoret ovat ahmineet taidetta ja taiteen kautta

ihmiskunnan vääryyden ja oikeuden historiaa. Videokamerat taltioivat tilaisuudet, joille Ai Weiwei on antanut nimen *Luennot 1–100*. Tämänpäiväisen luennon järjestysnumero on 49. Monitorit toistavat aikaisempia oppitunteja Tate Modernin ylempien kerrosten huoneissa, joihin nuoret voivat siirtyä esitelmän päätyttyä.

Ai Weiwei silmää oppilaitaan, hymyilee leveästi ja sanoo:

”Toivottavasti nukuitte hyvin, koska tänään aloitamme tarinan, joka on tehtävämme kannalta tärkein kaikista...”

2

Tarina voisi alkaa lukemattomilla eri tavoilla, mutta se alkaa näin. Se alkaa sotamies Florentin Schlossin likatahraisien pään kallistumisesta takakenoon, ja verestävistä silmämunista kuvastuvasta, koko hänen olemuksestaan paistavasta ylenkatseesta. Se alkaa siitä kyseisestä hetkestä, jolloin Kleven harmaankuulas taivas päättää pudottaa keskelle hänen otsaansa helmenkirkkaan vesipisaran. Äänekäs napsahdus väräyttää Florentinin kalloluuta. Ja koska hänen seuraavaksi on pyyhkäistävä nenänpieltään pitkin vierähtänyt neste harmaaksi pinttyneellä sormellaan, se jatkuu niin, että hänen aiotulta draamaltaan katoaa terä, jolloin naurrettavan ajatuskehityksen esittänyt asetoveri saa (näennäisen) tasavertaisuutensa takaisin.

Florentin nojaa selkensä mutaan kaivetun juoksuhaudan pihkaa valuttavaan laudoitukseen, maaperää kannattelevaan keskeneräiseen betonimuottiin, johon valettavan vuorauksen pitäisi valmistuttuaan kestää ranskalaisten kranaattituli. Ala-Reinin Kleveen huipentuvan Siegfriedin linjan päätepiستettä, Geldernin tuliasemaa, on rakennettu vasta joitain kuukausia, ja kaikki on pahasti kesken.

Florentin tavoittaa jälleen pilkkallisuutensa ja katsoo käytävän toisella puolella istuvaa Oskar Schlüsseliä. Kitukasvuista, pökökelömäisen tasapaksua, kuin eräänlaista sylinteriputkea,

joka käytännössä pelkästään nimensä vuoksi on asetettu hänen pysyväksi valjakkoparikseen. Sotamiehet Schloss ja Schlüssel, Lukko ja Avain, aina niin hupaisaa komentaa heidät yhdessä siihen sun tähän. Se ilme, joka valaisee *Leutnant* Glöcknerin karheat leukaperät, kun hän jakaa vuoroja vartiointitehtäviin... ja mitä keljumpi sää, sitä suuremmalla todennäköisyydellä... Florentin sylkää kiihdyksissään jalkoihinsa. Ja sitten hänen päälaelleen ropsahtaa toinen sadepisara, ja hän pukee kypäränsä. – Eiköhän se ole menoa taas, hän ajattelee. On satanut kuin saavista koko viikon, joten miksi tämä ilta olisi poikkeus. Florentin sytyttää savukkeen, kun vielä kuivana ehtii. Hän survaisee jalkansa syvemmälle mutaan ottaakseen vastaan ennakoimansa vesiputouksen. Ja myös Oskar sytyttää savukkeen, ja he polttelevat ja mulkoilevat toisiaan sateen ripsahdellessa virttyneiden, kallionharmaiden univormujen hartioille.

Sade kasvattaa voimaansa. Taivaanrannassa välähtää. Leimahduksen ja jyrynän välisestä etäisyydestä päätellen osuma jää kauas ranskalaisten Maginot-linjojen taakse. – Yhtä tarkka kuin meidän tykkitulemme, Florentin ajattelee alkaessaan kaivaa laukkuaan. Joskin ulottuvampi.

Eletään *Sitzkriegin*, Istumasodan alkua. Iso-Britannia ja Ranska ovat julistaneet sodan Puolaan hyökänneelle Saksalle, mutta taistelut ovat toistaiseksi vähäisiä osapuolten keskittyessä vahvistamaan puolustuslinjojaan ja suunnittelemaan hyökkäyskulkuaan. Ranskalaiset pitävät Maginot-linjaansa murtumattomana. Ranskalaiset eivät ole tulleet ajatelleeksi, kuinka helppoa Wehrmachtin on taistella tiensä Belgiaan ja koukata sivusta. Ranskalaiset kutsuvat itärajansa tapahtumia nimellä *Drôle de guerre*, Hassu sota. Florentin ajattelee, että *Sitzkrieg* on osuvampi nimitys, koska sodassa jos missä naurulla on tapana juuttua kurkkuun.

Miehet pukevat *Zeltbahninsa* ja kumartavat kyynärpänsä polviin. Tässä asennossa tuo sadeviittana toimiva telttakankaan riekale, tupakansavu ja viitan alta tulvahtava ruumiinlämpö ja lämmön kuljettamat makeankitkerät tuoksahdukset muodostavat kummallekin oman yksityisen alueen, jossa ruumiin rajat hahmottuvat aiempaa selvemmin. Kumaraan painuneen miehen vatsan alle jäävä katve alkaa muistuttaa *paikkaa*, kuin pientä munahien hajuista koloa, jossa kasvot, savuke ja syliin nostetun kiväärin lukkorunko ovat suojassa selkää rummuttavalta sateelta. ”*Scheiße!*” Florentin sihauttaa. Oskar pysyy hiljaa. Hänen tapoihinsa ei kuulu valittaa asioista, joille ei ole tehtävissä mitään. Oskar tuijottaa jalkojensa alla liejuksi liukenevaa maata, polttaa savukettaan hitaasti saadakseen nauttia siitä kauemmin ja odottaa saderyöpyn tasaantumista, jotta keskeytynyt, erinomaisen hyvin käyntiin lähtenyt debatti voisi jatkua. Hän muistelee äskeisiä sanojaan ollakseen valmiina. Oskar on varma, ettei hänen hujoppimainen, kultakiharainen ystävänsä malta pysyä hiljaa.

”Esimerkiksi syntymä ja kuolema”, Oskar ehti valistaa juuri hetkeä ennen sateen alkua. ”Mielestäni niiden keskinäinen järjestys saattaa hyvinkin olla vajavaisen käsityskykymme aiheuttama harha. Oletkos koskaan miettinyt sitä?”

He käyvät näitä keskusteluitaan murhatakseen aikaa. Sitä ei voi sanoa ajan tappamiseksi, koska kyseessä on harkittu teko. Florentin puhui huomattavasti mieluummin lomillaan tapauksistaan naisista, suorasukaisen ja hävyttömän yksityiskohtaisesti, mutta tuolle aiheelle Oskar ei lämpene, kun taas Oskarin aihepiirille Florentin suorastaan kuumenee, joten yleensä he päätyvät väittelemään siitä.

”Ja mitäköhän pirua sinä tuolla tarkoitat?” Florentin kysyi suoristaessaan selkäruotonsa ja käydessään taisteluasemiin.

”Yksinkertaisesti sitä, ettei ole millään tavoin toteennäytettyä, etteikö kuolema voisi edeltää syntymää. Me vain olemme tottuneet näkemään niiden tapahtuvan päinvastaisessa järjestyksessä, jolloin kokonaan toisenlainen vaihtoehto on mahdollista keksiä ja ymmärtää ainoastaan *ajatteluksi* nimetyn prosessin kautta. Tähän haluaisin prosessin merkitystä korostaakseni lainata Descartesia, mutta koska se on niin kulunutta, annan olla.”

”Kaikkien helvetin äitien perse!”

Florentin riisui kypäränsä, kyhnytti päälakeaan ja muljautti silmämuniaan. Sade alkoi ropista. He pukivat viittansa, ja Oskar toivoi, että Florentin tajuaisi käyttää ryöpsähdyksen suomaa taukoa mietiskelläkseen hänen sanojaan, jotka olivat suoraa jatkoa sille, mistä he olivat puhelleet niin monena iltana aiemminkin, kun Westwallin alati laajenevat linnoitukset, kurja Siegfriedin linja, oli ryystänyt syystaivaalta lotisevaa vettä kuin janoinen hevonen.

Oskar pudottaa savukkeenjämän jalkoihinsa kasvaneeseen lammikkoon ja raapii kutiavaa sieraintaan. Sitten sadepilven raskas reunus on kulkenut heidän ylitseen ja vienyt rajuihman pauhun hetkeksi loitommas. Florentin kohottaa katseensa kollostaan ja toistaa persoonallisen manauksensa. ”Kaikkien helvetin äitien perse!” Tällä kerralla hän kuitenkin tarkoittanee myrääkkää eikä ystävänsä sanoja, ja avaa suunsa oikeastaan vain tarkistaakseen, josko oman äänensä kuulisi taas. Oskar tarttuu manaukseen ja sanoo: ”Kyllä. Juuri tuohon me jäimme. Ole hyvä ja jatka.” Florentin sylkäisee jalkoihinsa ja rapsuttaa ohjesäännön vastaisen sängyn peittämää leukaansa.

”Älä edes kuvittele, että alentuisin”, hän murisee silmät sirrillään. ”Tähän asti olen kuunnellut säyseästi. Baijerilaiseen kallooni taotun kohteliaisuuden vuoksi olen kommentoinut pahimpiakin idioottimaisuuksiasi, mutta rajansa kaikella. Enää en edes

toivo, että yrittäisit selittää. Tuki mielummin turpasi. Haluan kastua rauhassa.”

Oskar nutristaa huuliaan. Nyt he ovat vauhdissa. Nyt ranskalainen iskujoukko voisi halutessaan vain kävellä heidän yläpuolelleen ja napata heidät kahdella sateeseen vaimentuvalla laukauksella. Hän kysyy:

”Oliko Descartes mielestäsi väärässä?”

”Ei.”

”Sanoiko hän kenties: *Näen, siis olen?*”

”Ei, mutta...”

”Sinä uskot aistiesi välittämistä havainnoista tekemiisi johtopäätöksiin, mutta arvostamasi Descartes ei myöskään sanonut: *Ajattelen näkemääni, siis olen*. Ei. Hän sanoi: *Ajattelen, siis olen*. Paljon fiksumpaa, mutta virheellistä kaikesta huolimatta. Haluatko tietää, miksi?”

”En.”

”Kuten asialleen omistautuneen filosofin kuuluu, Descartes pyrki väitteellään aukottomuuteen”, Oskar aloittaa. ”Mahdollisten aukkojen etsimisen hän jätti jälkeensä tulevien ajattelijoiden tehtäväksi.” – Joihin ilmeisesti luet itsesi, Florentin ajattelee, muttei sano ääneen, paitsi ilmeellään, joka on paljonpuhuva. ”Ja mikäli aukko löytyy, Descartesin väitteestä katoaa arvo ja se todistaa itseään vastaan.” Oskarin kasvoilta paistava omahyväisyys syvenee. ”Descartesin aukon havaitseminen ei ole edes vaikeaa. Sillä katsopas, yrmyilevä ystäväiseni, kun hänen lausumansa tiivistää sen olennaisimpaan ytimeen, jossa ihmisyyys ja olemassaolo näyttäytyvät riisutuimmassa muodossaan, joudumme myöntämään, ettei kaikkein vastaansanomattominta olekaan ihmisyksilön olemassaolo vaan hänen *ajatuksensa* olemassaolo. Descartesin mallilla et siis pysty todistamaan itsesi olemassaoloa, vaan ainoastaan ajatuksesi olemassaolon. Paitsi

että todellisuudessa et pysty todistamaan sitäkään, ja *se* on Descartesin aukko, johon sortumista välttääksemme meidän on teroitettava mieleemme, mikä on *ajatus*. Me pidämme ajatuksena jotain aivojemme kehittelmää, jonka avulla hahmotamme itsemme sekä tutkiskelemme ympäröivää maailmaa. Eikö niin? Me siis ajattelemme olevamme osa todellisuutta, johon kuuluvat Siegfriedin linja, niskaan soljuva sade, tämä pultilukkokivääri tässä, typerät ranskalaiset tuolla ja vähintäänkin yhtä typerät saksalaiset täällä... ja me pidämme itsestään selvänä, että on olemassa Egypti, jossa on pyramideja ja nenänsä pudottanut sfinksi... tai että on olemassa Pohjanmeri ja Hampurin satama ja kaikki ne tyttöjen sylit, joista sinä haluaisit puhua ja minä en anna... ja tähän todeksi ajattelemaamme todellisuuteen kuuluu tietysti myös Descartes moitteettomilta vaikuttavine johtopäätöksineen. Mutta aktuaalisessa todellisuudessa minkään tuosta ei tarvitse olla olemassa. Ei edes ajatuksen tasolla, sillä Descartesin mallilla pystymme todistamaan ainoastaan sen, että on olemassa ajatuksen *sykähdy*s. Yksi millisekunneiksi paloittelun ajan millisekunti, joka käsittää vain ja ainoastaan *tuntemuksen* siitä, että ajattelemme ja että ajattelumme taustalla on todellisuudeksi käsittämämme ympäristö; Egypti ja pyramidit ja Siegfriedin linja ja sota; todellisuus, jonka sisällä olemme aikeissa ajatella itsemme olevaksi. Mutta ehkä kyseessä on pelkästään häive. Tuntemus, joka katosi välittömästi ilmestymisensä jälkeen. Et siis pysty todistamaan ajatteluasi olevaksi. Pystyt todistamaan ainoastaan ohikiitävän ajatusta muistuttavan sykähdyksen olevaksi. Eikö olekin hämmentävää? Minä olen miettinyt tätä asiaa paljon – tai ainakin luulen miettineeni, mutta... sitähan en mitenkään voi todistaa. Ehkä minä sytyn ja sammun, ja tuossa pikkiriikkisessä kipinässä, kuin *ajan rakeessa*, oli kaikkeus.” Oskar pitelee etusormeaan ja peukaloaan Florentinin silmien edessä

ikään kuin niiden väliin jäävä hiuksenhieno rako muka osoit-
taisi jotain. – Ajan rae, onko idioottimaisempaa kuultu! Mutta
syttymisensä jälkeen Oskar ei ole aikeissa sammua, vaan jatkaa:
”Haluan kuitenkin tulla Descartes-parkaa vastaan todetakseni,
että hänen väitteensä osoittaa – mielestäni aukottomasti – että
jotain on, ja että tuo jokin mitä luultavimmin on *minä*. Mutta
hänen päätelmänsä ei kerro tärkeintä, eli sitä, mikä *minä* on.
Ehkä *minä* on pelkkä häivähdys minusta ja todeksi uskomas-
tani maailmasta. Siinä tapauksessa ei olisi olemassa minkään-
laista fyysisyyttä tai konkreettista todellisuutta, vaan ainoastaan
pelkkä lihasta riisuttu harhakuva ajatuksesta, ohikiitävä tunte-
mus, joka saattaa olla *sielun* pohjimmainen olemus. Ja mikäli näin
on; mikäli sielu todellakin olisi pelkkä kosmisena värähtelynä
tapahtuva tuntemuksen pilkahdus, siinä tapauksessa puhumme
jostain äärimmäisen pikkuruisesta. Emme siis ihmisen tai aja-
tuksen kokoisesta ilmiöstä, vaan pienen pienestä *hiukkasesta*.
Ymmärrätkö tämän? Ymmärrätkö olevasi kosminen hiukkanen?
Sinun olisi paras ymmärtää, koska seuraavaksi meidän on siir-
ryttävä Leibniziin.”

”Ymmärrän, että sinä et ymmärrä paskaakaan.”

”Älä viitsi. Tuo on puisevaa. Olet toistanut itseäsi riittämiin.
Tiedän, että oikeasti haluat paneutua tähän asiaan.”

”Mutta kun en halua. Meidän tehtävämme on vahtia ranska-
laisia. Koska viimeksi vilkaisit reunan yli?”

”Siellä ei ole mitään. *Drôle de guerre*, muistathan?”

”Ei mitään? Mutta minä kuulin äsken jotain.”

Sanottuaan näin Florentin tajuaa todella kuulleen jotain.
Ei pelkästään juoksuhaudan sateen pehmentämistä reunoista
irtoilevien kivien kopsahtelua betonimuottiin, vaan jotain elä-
vää tai peräti inhimilliseen elämään viittaavaa, kuin raapimista,
voihkaisun tai leveän huokauksen – tai jotain, ja hän tarttuu

periskooppiin ja tuijottaa aikansa sateen sumentamaan, pilvien alle levittäytyvän illan hämärtämään maisemaan. Hän näkee tutut betonista valetut panssariesteet ja piikkilankakiepit niiden edessä, mutta ainut näkökentässä havaittava liike tapahtuu taivaalla vyöryvissä pilvissä ja vesipisaroiden särkemissä rapakoissa. Florentin laskee periskoopin viereensä ja istuu takaisin penkilleen. Oskar käy hänen kimppuunsa sinnikkäänä ja tylsänä kuin sade.

”Tuon keskustelumme Leibnizin, koska meidän on tähdellistä puhua *monadeista*. Tiedätkö, mikä on monadi?”

Florentin tuijottaa Oskaria happamasti, eikä vastaa.

”Monadi on sielu. Pikkuriikkinen, kuolematon sielu, joita – Leibnizin mukaan – universumissa on ääretön määrä, ja joiden järjestäytyneisyydestä koostuu koko kausaaliseksi ja aineelliseksi hahmottamamme todellisuus. Descartesille todellisuuden rakennuspalikoita olivat Jumala, henki ja aine. Spinoza ehti lyhyen elämänsä aikana päätyä oletukseen, ettei todellisuuden substansseja ollut kuin yksi; Jumala, jonka attributteja puolestaan olivat ulottuvuus ja ajattelu. Leibniz ei kuitenkaan hyväksynyt käsitystä, että ulottuvuus voisi toimia todellisuuden perusraaka-aineena, koska ulottuvuuteen sisältyy moneus. Kun metsästettiin todellisuuden pohjimmaisinta tekijää eli moneuden raaka-ainetta, myös ulottuvuus oli pilkottava palasiksi, jolloin jäljelle ei jäänyt kuin ajattelu. Tästä johtuen Leibnizin oli kieltävä aine – siis materiaalinen substanssi – ja korvattava se äärettömällä määrällä ajatuksia, eli siis puhtaan hengen ilmentymillä, eli siis sieluilla, joita hän kutsui monadeiksi, jotka muodostavat ulottuvuuden ja käsityksemme aineesta. Olen selittänyt tämän niin yksinkertaisesti kuin suinkin olen kyennyt, mutta sano vain, jos et ole pysynyt mukana.”

”Voi pyhä Kristus.”

”Tarvitaan siis rautalankaa. Leibnizin mukaan kiinteä aine koostuu yksinkertaisista osista, ja mikä on yksinkertaista, ei voi olla ulottuvaista. Kaikki mitä näemme ja mitä käytämme ja mitä olemme, se kaikki koostuu palasista, joilla ei ole ulottuvaisuutta, ja jos jollain ei ole ulottuvaisuutta, se ei voi olla ainetta. Todellisuuden pohjimmainen rakennuspalikka ei siis ole aineellinen, jolloin sen on oltava sielullinen. Leibnizin *Monadologia*-nimellä tunnetun kirjoituksen mukaan esimerkiksi tuo syliisi laskemasi Mausei ei todellisuudessa ole ainetta, vaan häviävän pienten sielujen kivääriksi järjestäytynyt ryhmäkunta.”

”Kristus.”

”Myös hän.”

”Kuulitko tuon?”

Florentin on jähmettynyt paikoilleen ja kohottanut kätensä. Sade rummuttaa *Zeltbahnien* selkämyksiä okeanidien pitelemien rumpukapuloin. Oskar kääntelee päätään ja hänen silmissään tuikkii tuttu pilkahdus, joka kielii siitä, että tuo öljyamättä jätetty äänekäs sylinteriputki on päässyt paasauksessaan pisteseen, jossa hän ei malttaisi keskeyttää, vaikka jalkaa irrotettaisiin luusahalla. Silti hän kysyy:

”Minkä?”

”En tiedä”, Florentin vastaa. ”Kuin raapimista ja sen jälkeen korahdus. Kuin joku tekisi kuolemaa jossain lähellä.”

Miehet istuvat hetken hievahtamatta ja yrittävät terästää kuuloaan. Sitten Florentin kohottautuu penkiltään ja tutkiskelee maisemaa periskoopilla, mutta myrskypilvi on tummentanut taivaan, eikä hän erota kunnolla enää edes panssariesteitä, jotka synkkyiden keskellä näyttävät tyhjyyttä haukkaavilta mustuneilta hampailta.

”Pitäisikö tehdä hälytys?” Florentin kysyy.

”Minä en kuullut mitään.”

”Se johtuu siitä, että olet jauhanut paskaa. Jos olisit pitänyt typerän pääsi kiinni, kuten käskin, meillä olisi ollut kahden korvan sijaan neljä.”

”Siellä ei ole mitään”, Oskar sanoo. ”Ei yhtikäs mitään. Kuukaan ei lähde tuohon myräkkään, ei vapaaehtoisesti eikä pakotettuna, eikä ketään kiinnosta meidän sadeveteen hukkuva kivantomme eikä pari liejussa kyyristelevää saksalaista. Istu alas ja rauhoitu. Olin juuri pääsemässä asiaan.”

Florentin istuu tuu ja sytyttää savukkeen. Oskar sanoo:

”Leibnizin mukaan...”

”Nyt hiljaa! Nyt hiljaa ja kuunnellaan! Minä en pidä tästä yhtään!”

Oskar sytyttää myrtyneenä savukkeen. Miehet istuvat höyläämättömästi lankusta nikkaroiduilla penkeillään ja tuijottavat pimeyteen näkemättä muuta kuin toistensa hämärään katoavat kasvot, ja he höristävät korviaan kuulematta muuta kuin hengityksensä ja sateen ehtymättömän ropinan, ja kun he ovat polttaneet savukkeensa, he sytyttävät toiset. Oskar sinnittelee mielensä täyttävien sanojen kanssa, kunnes jälkimmäisenkin savukkeen hehku alkaa polttaa sormia. Hän puhalttaa savupilven sateen puhkottavaksi ja pudottaa savukkeenjämän edellisten viereen. Ne kelluvat hänen sadeviittansa muodostamassa suojassa kuin miniatyyrimaiseman purret. Hän supattaa:

”Gottfried Leibnizin teoria monadeista, sielun kaltaisista ole-mattomuuden ainesosista, jotka toimivat olevaisuuden raken-nusaineena... sitä minä tarkoitin sillä, että kuolema voi edeltää syntymää. Sillä pohditaanpa, mitä tapahtuu, jos ranskalaisluoti kohtaa minun saksalaiskalloni... mitä silloin tapahtuu? Kaiken todennäköisyyden mukaan seuraa kuolema. Monadi, joka on ollut *minä* – siis tämä kuolemanpelon- ja totuudenkaihonitu päässäni – tuo *minämonadi* erkaantuu monadeista, jotka ovat

muodostaneet ruumiini. Ja entäpä sitten? Nyt meillä on määrättömästi joutilaita monadeja; irrallaan harhailevia, uutta ryhmäkuntaa etsiskeleviä monadeja; kuin lasten puupalikoita, jotka voivat seuraavaksi muodostaa *ihan mitä tahansa*. Vaikkapa kiväärin, joka ampuu saksalaisluodin ranskalaiskalloon... ja ehkäpä tuon rankaisuluodin kärkenä toimii sama minämonadi, joka aiemmassa monadielämässään oli sittemmin päähän ammuttu Oskar Schlüssel... hahhah! ...Mutta vakavasti puhuen: mikäli monadien taustavoimana toimii korkeamman voiman johdatus; mikäli todellakin on, kuten Leibniz kirjoittaa...”, Oskar heilauttaa kätensä teatraalisesti sivulleen ja lausuu:

”Näin yksin Jumala on ensimmäinen ykseys tai alkuperäinen yksinkertainen substanssi, jonka tuottamia kaikki luodut tai johdetut monadit ovat.”

Hän laskee kätensä takaisin syliinsä ja jatkaa monologiaan: ”Mikäli noin onnekkaisesti todellakin sattuisi olemaan, kenties siinä tapauksessa ruumismonadit ja minämonadi yhdistyvät jonain päivänä uudeksi Oskar Schlüssel -ryhmäkunnaksi! *Monadologian* todellisuus voisi siis mahdollistaa jälleensyntymän! Ja vieläpä ennalta varmistetun jälleensyntymän, sillä *Monadologian* mukaan jokainen monadi aikojen alusta alkaen on sisältänyt tiedon siitä, mitä kaikille monadeille milloinkaan tapahtuu, jolloin jo Aatamin ja Eevan rakentaneet monadit tunsivat minut ja sinut ja olivat tarkoin selvillä tästä käymästämme vuoropuhelusta. – Myös sinun seuraavista sanoistasi. Joten kertoisitko, mitkä ne ovat?

”Voi helvetin perse! Eihän tuo lopu koskaan!”

Florentinin turhautuneita sanoja seuraa äkillinen leimahdus ja paukahdus, jota molemmat ehtivät säikähtää juoksuhaudan

viereen iskeytyneeksi kranaatiksi, ja he tarttuvat kypäriinsä ja painautuvat kyyryyn – Florentin itse asiassa horjahduksen jälkeen perseelleen mutaan, mutta samalla hetkellä he tajuavat, että heidän viereensä, vain muutaman metrin päähän juoksuhaudan reunasta, on iskenyt salama. Florentin kömpii pystyyn. Likomärkien housujen puistelu on hyödytöntä. Hän sadattelee, ja Oskar puuskuttaa myös. ”Se osui lähelle”, Oskar sanoo, ja Florentin vahvistaa: ”Se tuli saatana niskaan!” He vilkuilevat toisiaan säikähdystään häpeillen, helpottuneita, hämillisiä naurahduksia päästellen. Oskar poimii kiväärinsä mudasta. Florentin suhahtaa:

”Se kuuluu taas!”

He kyyristelevät juoksuhaudan pohjalla hievahtamatta, ja nyt myös Oskar on kuulevinaan jotain. ”Se kuulostaa kaivamiselta”, hän kuiskaa. Hän liikahtaa lähemmäs lautavuorausta, jonka taakse hän epämääräistä raapimista, kyhnyttämistä, hivuttautumista tai raahautumista muistuttavan vaimean äänen paikallistaa. Oskar sanoo:

”Salama aiheutti maanvyöryn tuon lautaseinän taakse. Ehkä siellä on jokin onkalo, jonne kivet ja hiekka valuvat.”

Kuin vahvistuksena hänen sanoilleen laudoitus päästää äänekkään nirskahduksen. Florentin säpsähtää kauemmas. Oskar astahtaa lähemmäs. Hän painaa korvansa vasten savimaan punaharmaaksi värjäämää puuta.

”Kyllä...”, hän sanoo. ”Täältä se kuuluu. Ei tuossa mitään ihmeellistä ole. Sade on syönyt laudoituksen taakse onkalon, jonka seinämät pikkuhiljaa sortuvat. Mutta sinä epäilemättä kuvittelit, että ranskalaiset ovat kaivaneet tunnelin. Niin kuin nibelungit. Hahhah! Kohta he ovat täällä, ja sitten... *PAM PAM!*”

Oskar tähtäilee sormellaan ja virnistää ivallisesti. Florentin mulkaisee tuimasti. Laudoitus antaa periksi, ja raskas maamassa romahtaa heidän niskaansa.

*Ihminen on tubonnut planeettansa elinkelpoisuuden
ja hänen valtakautensa luomakunnan herrana on oh.
Taphtuu käänteinen Götterdämmerung: vanhat
jumalat palaavat takaisin, on tullut ihmisen vuoro
väistyä hämärään.*

—

*”Ihmishämärä on Kännön tähänastisen uran
huipennus: järkäle, jossa todellisuus sulautuu
historiaan ja fantasiaan huikeana visiona.”*

Suomen Kuvalehti

*”Ihmishämärä on häkellyttävän monitasoinen
ja kunnianhimoinen teos, joka ei pelkää
haastaa lukijaansa.”*

Helsingin Sanomat

